

РОЛЬ ХРИСТІЯНСТВА У РОЗВИТКУ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Християнство запроваджувалось на території Київської Русі протягом багатьох століть. Ряд історичних джерел засвідчують його присутність у заселених греками містах Північного Причорномор'я ще на початку нашої ери. Звідси воно розповсюджувалось до Східної Європи. "Повість минулих літ" містить апокрифічний сюжет, за яким апостол Андрій Первозваний благословив гори, на яких був заснований Київ, а на місці, де тепер Андріївський собор, поставив хрест.

"Вибір віри" на користь Константинополя, що його зробив 988 р. київський князь Володимир Святославович, не здається випадковим. У державній еліті вже існували досвід та традиція хрещення, пов'язані з Константинополем. Першою відомою спробою офіційної християнізації вважається "Аскольдове хрещення": у 867 р. Аскольд перший із київських князів-християн, прийняв нову віру. Християнкою стала Ігорева вдова княгиня Ольга. Однак, як і в часи Аскольда, новій релігії не судилося поширитися на Русі, адже суспільно-політичні й економічні умови для цього тоді ще не склалися.

Відповідно до візантійської моделі християнства світська влада домінувала над релігійною, що цілком влаштовувало великого князя: ідеологічну підтримку своїм державотворчим планам він отримував, а контроль над ним із боку церкви не встановлювався. Такі взаємовідносини держави й церкви відповідали системі політичного устрою Київської Русі, що була тоді відносно єдиною ранньофеодальною монархією. Християнізація відкривала шлях до визнання за Київською державою самостійного місця в політичній структурі тогочасного світу й можливість закріплення за її володарем нових знаків влади.

Візантійське православ'я знайомило Русь із християнським віровченням рідною мовою, що значно прискорювало й спрощувало процес поширення та утвердження нової релігії. Як відомо, слов'янську азбуку створив Кирило, грецький місіонер, якого візантійський імператор Михайло та патріарх Фотій у 863 р. послали разом з його братом Мефодієм до Моравії проповідувати християнство. Важливою особливістю місіонерської діяльності Константинопольської церкви, на відміну від Римської, було те, що проповідь християнства велася рідною мовою тих народів, яких "освічували". А це вимагало й створення писемності там, де її ще не було.

Нова віра полегшила процес ліквідації родового ладу, сприяла прискоренню розвитку феодального устрою. Християнство, сформоване як релігія класового суспільства, фактично освячувало владу панівної еліти, соціальну диференціацію та всю феодальну систему, адже існування християнської небесної ієрархії було ніби віддзеркаленням ієрархії тогочасного суспільства. Водночас воно рішуче стверджувало рівність усіх перед Богом, чим закладало принципово нові підвалини в ідеологічній моделі майже всіх соціальних рухів, у тому числі антифеодальних. Церква провадила гнучку соціальну політику, спрямовану на захист найбільш знедолених категорій населення давньоруського суспільства. Вона не обмежувалася лише засудженням найбільш жорстоких форм феодального гніту, а й намагалася доступними їй методами впливати на соціальну практику. Церковні ієрархи виступали проти свавілля феодалів, жорстоких утисків народу та інших крайнощів суспільного життя того часу. Усе це сприяло пом'якшенню класових суперечностей та збереженню соціального миру, нехай і відносного.

Прийняття християнства сприяло зростанню міжнародного авторитету держави. Хрещення Русі та одруження з Багрянородною сестрою візантійського імператора ввели Володимира в коло християнської сім'ї європейських правителів, а давньоруській державі відкрили шлях до її визнання європейською християнською спільнотою. Православ'я сприяло також налагодженню й розширенню зв'язків, побудованих на принципі рівноправності, з Німеччиною, Польщею, Швецією, Римом. Характерно, що в перші століття християнізації Русь була навіть тісніше пов'язана із Заходом, ніж із Візантією, про що свідчать численні шлюбні угоди династії Рюриковичів. Зокрема, протягом X-XIII ст. вони уклали 83 шлюби з представниками західноєвропейських родин, а з членами візантійських династій лише 12.

Нова віра надала значного імпульсу розвитку писемності, літератури, архітектури та мистецтва.

Освітня діяльність у Київській Русі цілком належала церкві. За князя Володимира Великого влаштовували при церквах парафіяльні навчальні заклади, де виховувалися діти під керівництвом місцевих священно- і церковнослужителів. Князь Ярослав Мудрий значно зміцнив і розширив потяг народу до просвітництва. Його коштом будувалися спеціальні приміщення для шкіл, училищ де освіта мала релігійний характер. При архієрейських кафедрах, монастирях і церквах засновували духовні парафіяльні школи, які готували церковних читців, організовувалися книгосховища - прототипи сучасних бібліотек. Наявність шкіл була гордістю великих міст. Такі заклади були в Києві, Львові, Володимирі-Волинському (саме там, за власним свідченням, у 1097 р. перебував преподобний Нестор Літописець з метою "смотрення раді училищ і наставлення вчителів").

З XI ст. на Русі з'являються переклади з грецької на слов'янську мову. Перекладне письменство мало служити насамперед потребам християнського культу, а тому першими книгами в Київській державі були переклади святого Письма (Євангелія), апракос (читання в календарному порядку), найдавніший його рукопис "Остромирове Євангеліє" (1056–1057), Апостол, Псалтир, Паремійник та інші богослужбові

книги. Серед християнської перекладної літератури важливе місце належить творам святих отців і вчителів церкви: Василя Великого, Григорія Богослова, Іоанна Златоустого, Кирила Єрусалимського й інших. На основі перекладного утворюється своє оригінальне письменство того ж церковно-релігійного характеру. Найважливішими серед них є літопис "Повість временних літ", "Сказаній" про життя окремих святих, особливо "Печерський Патерик", "Слово про закон і благодать" митрополита Іларіона, повчання преподобного Феодосія Печерського, проповіді єпископа Туровського Кирила та інші. Автори цих творів - переважно ченці, яким була притаманна одна спільна риса: шукаючи небесної батьківщини, вони щиро любили свою земну батьківщину та ясно усвідомлювали, що всі слов'янські племена на Русі становлять одну єдність.

Оскільки релігійному культу мають служити не тільки молитви та обряди як богослужбова дія, а й будови храмів, малярство, різьбярство, музика, спів, то з прийняттям християнства на Русі широко розвиваються й ці види мистецтва. Наочним свідченням цього розвитку є такі визначні пам'ятники архітектури, як Київська Софія з її мозаїками і фресками, а також храми тих часів у Києві, Чернігові та інших древніх містах Русі. Серед будівників і оздоблювачів цих величних споруд, крім грецьких, безумовно, були і свої здібні майстри. Києво-Печерський Патерик подає імена деяких із них. Серед іконописців згадує ченців Аліпія і Григорія, а серед співаків - визначного доместика монастиря (учителя співів) Стефана.

Таким чином, затвердження християнства на Русі мало далекосяжні та багатогранні наслідки для всебічного розвитку суспільного життя. Це був закономірний акт, підготовлений усім ходом історичного розвитку та глибоко мотивований об'єктивними потребами епохи. На відміну від язичництва християнство мало ідеологічну систему не первіснообщинного, а класового устрою.

Важливим чинником в історії ранньої Русі був розвиток писемності та розповсюдження грамоти. Як відомо, східнослов'янська писемність сформувалася раніше від офіційної християнізації країни та незалежно від неї, але використовувалася переважно у чисто практичних цілях. Принципово важливим етапом була поява книжок у середині IX ст. Саме тоді Русь починає створювати свою церковну літературу та започатковує літописи. На основі археологічних знахідок (берестяні грамоти у Новгороді) можна припустити, що грамота у Київській Русі не була прерогативою одного тільки духовенства, вона охоплювала і феодалів і демократичні шари народу.

Церква активно сприяла розвитку давньоруської архітектури та образотворчого мистецтва. Більшість кам'яних споруд, збудованих протягом X–XII ст. на Русі, були храми, щедро прикрашені монументальним та станковим живописом.

Отже, запровадження християнства на Русі, безумовно, було явищем прогресивним. Воно сприяло формуванню та зміцненню феодальних відносин, розвитку державності, зростанню міжнародного авторитету, розвитку культури. Оцінюючи роль нової віри в розвитку Київської держави, навряд чи було б правильно вважати християнську церкву винятковим фактором її всесвітньовідомих досягнень, однак саме вона взяла на себе роль головного стимулятора та організатора цього процесу.